

BIBLIA

STAROŻYTNOŚĆ BIBLIJNA

Tradycja biblijna oraz cywilizacje grecka i rzymska to źródła europejskiej kultury, które kształtowały się w rejonie Morza Śródziemnego, stąd nazwa – kultura śródziemnomorska. W historii pierwszych cywilizacji ważny czynnik rozwoju stanowiły religie. W tym regionie dominowała wiara w wielu bogów, czyli politeizm. Wyznania monoteistyczne, takie jak judaizm i chrześcijaństwo, były w mniejszości.

BIBLIA – INSPIRACJE I NAZWA

Źródła, wzory, inspiracje	Nazwa
Biblia – święta księga Izraelitów odwołująca się do różnych mitów i kultur starożytnych Bliskiego Wschodu: <ul style="list-style-type: none"> do dorobku starożytnego Egiptu (tu wyznawcy Jahwe żyli przez wiele pokoleń) do mitów Babilonii (pod jej panowaniem naród żydowski znajdował się przez kilka wieków)	Biblia (Pismo Święte) – zbiór pism sakralnych, święta księga nazwa od greckiego słowa biblîon ('zwój papirusu', Im biblia'księgi')

OD KSIĘGI RODZAJU DO APOKALIPSY ŚW. JANA

	Biblia
Stary Testament – XIII w. p.n.e.–I w. p.n.e. Najważniejsza część – Tora, czyli Pięcioksiąg Mojżesza: Księga Rodzaju Księga Wyjścia Księga Kapłańska Księga Liczb Księga Powtórzonego Prawa	Nowy – Testament 50-100 cztery Ewangelie św. Mateusza św. Marka św. Łukasza ☒ św. Jana Dzieje Apostolskie Listy Apostolskie Apokalipsa św. Jana

PODZIAŁ KSIĄG BIBLIJNYCH W KOŚCIOŁACH CHRZEŚCIJAŃSKICH

Część Biblii	Księgi historyczne	Księgi mądrościowe (dydaktyczne)	Księgi profetyczne (prorockie)
Stary Testament	m.in.: Pięcioksiąg Księga Jozuego Księga Sędziów	m.in.: Księga Hioba Księga Psalmów Księga Koheleta Pieśń nad Pieśniami	m.in.: Księga Izajasza Księga Jeremiasza Księga Daniela
Nowy Testament	Ewangelie Dzieje Apostolskie	Listy Apostolskie	Apokalipsa św. Jana

JĘZYKI BIBLI

Biblia jest trójjęzyczna:

Stary Testament został napisany w językach: hebrajskim, aramejskim i greckim, ☒ Nowy Testament powstał w języku greckim.

Treści, które zawiera Biblia, początkowo były przekazywane ustnie. Nie wiadomo, kiedy zaczęto je spisywać. Najstarsze znane dziś fragmenty ksiąg biblijnych Starego Testamentu powstały w III w. p.n.e. Najstarszy rękopis całości Nowego Testamentu pochodzi z IV w., a Starego Testamentu – z XI w.

ŚWIATOPOGLĄD ZAWARTY W BIBLI

Biblia to zbiór świętych ksiąg judaizmu i chrześcijaństwa. Żydzi za słowo objawione uznają tylko Biblię Hebrajską. Księgi te powstały dla narodu wybranego i są silnie osadzone w jego kulturze oraz tradycji. Zawierają – głównie w Pięcioksięgu – podstawowe zasady moralne, ale też system prawny i szczegółowe przepisy dotyczące kultu Izraelitów – koczowniczego ludu wyznającego monoteistyczną religię.

WYBRANE WZORCE I ANTYWZORCE OSOBOWE

Wzorce
Hiob – człowiek niezachwianej wiary
Dawid – człowiek, który potrafił pokonać silniejszego
Salomon – wzór mądrości
Samarytanin – człowiek miłosierny wobec innych (altruista)
Antywzorce
Kain – bratobójca
Judasz – zdrajca
Herod Wielki – despota, człowiek okrutny, żądny władzy

WYBRANE POSTACIE BIBLIJNE

Biblia to dzieło, w którym występują setki postaci, zarówno historycznych, jak i legendarnych. Niektóre z nich mocno zakorzeniły się w światowej kulturze i tradycji, nabrały symbolicznych znaczeń, zostały uwiecznione w licznych frazeologizmach.

Adam – pierwszy człowiek, którego Bóg stworzył „na swój obraz”. Żył z Ewą w raju. Gdy oboje złamali boski zakaz dotyczący spożycia owoców z drzewa poznania dobra i zła, zostali wygnani z edenu. Symbol człowieczeństwa, grzechu i śmiertelności.

Ewa – pierwsza kobieta, stworzona z żebra Adama, pramatka. Uległa namowom węża (szatana) i spożyła owoc z drzewa poznania dobra i zła, dzieląc się nim z Adamem. Symbol kobiecości i skłonności do grzechu.

Kain – syn pierworodny Adama i Ewy. Z zazdrości zabił swego brata Abla. Symbol zabójcy, człowieka przekłętego, buntownika.

Noe – budowniczy arki, wybrany przez Boga, by z potopu ocalić rodzinę i po parze zwierząt wszystkich gatunków.

Abraham – protoplasta narodu żydowskiego. Osiedlił się w ziemi Kanaan obiecanej mu przez Boga. By udowodnić oddanie Bogu, gotów był złożyć w ofierze swego syna Izaaka.

Jakub – syn Izaaka, wnuk Abrahama, za miskę soczewicy kupił prawo dziedziczenia od swego brata Ezawa. Bóg nadał mu imię Izrael (hebr., ‘ten, który walczył z Bogiem’). Ojciec dwunastu synów, którzy dali początek plemionom żydowskim.

Józef – syn Jakuba sprzedany przez braci do Egiptu. Tam objaśniał sny faraonowi, został jego doradcą i uratował kraj przed nieurodzajem.

Mojżesz – wychowany na dworze faraona przywódca Izraelitów. Wyprowadził swój naród z Egiptu i po czterdziestu latach wędrówki doprowadził do Ziemi Obiecanej (Kanaanu). Otrzymał od Boga dziesięć przykazań na górze Synaj. Twórca i prawodawca judaizmu. Tradycyjnie uważany za autora Pięcioksięgu.

Dawid – król Izraela żyjący na przełomie XI i X w. p.n.e. Jako pasterz pokonał za pomocą procy potężnego filistyńskiego wojownika Goliata. Jako władca zdobył Jerozolimę, uczynił z niej stolicę Izraela i sprowadził tam Arkę Przymierza. Jemu przypisuje się autorstwo większości biblijnych psalmów. **Salomon** – syn Dawida, król Izraela panujący w X w. p.n.e. Zbudował w Jerozolimie wspaniałą świątynię Jahwe. Jego mądrość stała się przysłowiowa. Przypisuje mu się autorstwo Księgi Przysłów i Pieśni nad Pieśniami.

Daniel – żydowski prorok żyjący w okresie niewoli babilońskiej. Wyjaśnił królowi Baltazarowi znaczenie tajemniczego napisu „Mane, tekel, fares”, jaki pojawił się na ścianie pałacu i był przepowiednią zagłady Babilonu. Za oddawanie czci Jahwe został rzucony lwom na pożarcie, ale Bóg go ocalił.

Jezus – syn Boży, który wcielił się w człowieka jako syn Maryi. Twórca religii chrześcijańskiej. Autor ewangelicznych przypowieści. Umarł na krzyżu, by zbawić ludzkość, po trzech dniach zmartwychwstał i wstąpił do nieba. Centralna postać Nowego Testamentu.

Maryja – matka Jezusa, dziewica, wolna od grzechu, w tym pierworodnego. Świadek Męki Pańskiej, obecna w chwili Zesłania Ducha Świętego. Współodkupicielka ludzkości. Przyjęta z duszą i ciałem do nieba. Matka Kościoła.

Jan Chrzciciel – prorok, asceta, krewny Chrystusa, który przepowiedział Jego przyjście jako Zbawiciela. Ochrzczył Jezusa w rzece Jordan. Zginął męczeńską śmiercią ścięty z rozkazu króla Heroda Antypasa.

Herod Wielki – mianowany przez senat rzymski król Judei. Według Nowego Testamentu, obawiając się narodzin przepowiedzianego króla żydowskiego, kazał wymordować w królestwie wszystkie dzieci poniżej drugiego roku życia.

Poncjusz Piłat – rzymski prefekt Judei. Zatwierdził wyrok śmierci wydany na Jezusa; umywając ręce, symbolicznie zrzucił z siebie odpowiedzialność za tę decyzję.

św. Piotr (Szymon) – jeden z dwunastu apostołów. Jezus powierzył mu władzę nad Kościołem. Uznawany za pierwszego papieża. Poniósł męczeńską śmierć w Rzymie podczas prześladowania chrześcijan za cesarza Nerona.

Judasz – jeden z apostołów. Zdradził Jezusa za 30 srebrników, później popełnił samobójstwo. Symbol dwulicowości i zdrady.

św. Paweł z Tarsu – początkowo pod imieniem Szaweł (Saul) prześladował chrześcijan. Później, gdy ukazał mu się Chrystus, uwierzył w Niego. Jeden z przywódców pierwotnego Kościoła; dzięki niemu chrześcijaństwo stało się religią uniwersalną. Główny bohater Dziejów Apostolskich. Autor 13 listów w Nowym Testamencie.

św. Maria Magdalena – nawrócona jawnogrzesznica, która stała pod krzyżem Chrystusa i była jedną z trzech kobiet, które odkryły, że grób Jezusa jest pusty.

SYMBOLE BIBLIJNE I ICH ZNACZENIA

Arka Przymierza – drewniana skrzynia obita złotem, przeznaczona do przechowywania kamiennych tablic z wrytym Dekalogiem. Symbolizowała przymierze narodu wybranego z Bogiem

Babilon – starożytne miasto w Mezopotamii nad Eufratem, stolica Babilonii, jedno z największych i najwspanialszych miast starożytności. Oznacza siedlisko zła, despotyzmu, grzechu

Baranek – Jezus Chrystus

Czterej jeźdźcy – Zabór, Mord, Głód, Śmierć – nieszczęścia wojny

Korona cierniowa – wieniec z cierni włożony na głowę Jezusa. Symbolizuje mękę, cierpienie

Manna – cudowny pokarm zesłany Izraelitom przez Boga podczas ich wędrówki do Ziemi Obiecanej. Oznacza Bożą łaskę i strawę duchową

Opoka (skała) – Jezus zwrócił się tak do apostoła Szymona, zwanego później Piotrem (łac. petrus 'skała'), czyniąc go głową Kościoła. Skała to synonim stałości i niezmienności, fundament wiary

Pasterz – często występuje w przypowieściach Jezusa. Symbolizuje opiekuńczego Boga, Chrystusa

Słowo – oznacza akt stworzenia, demiurgiczną moc

Siedem pieczęci – symbol tajemnicy

Wąż – skusił Ewę do grzechu. Symbolizuje szatana, diabła, nieczystego ducha

Wino – symbol krwi Chrystusa (symbol eucharystyczny); także symbol radości życia

Woda – w Starym Testamencie symbol duchowego oczyszczenia. W Nowym Testamencie symbol chrztu, oczyszczenia z grzechu pierworodnego, przyjęcia prawdziwej wiary

Ziemia obiecana – kraina Kanaan, obiecwana przez Boga Abrahamowi i jego potomkom, cel wędrówki Izraelitów po wyjściu z Egiptu. Oznacza wymarzone, idealne miejsce na ziemi

Złoty cielec – przedmiot czci Izraelitów, gdy Mojżesz na górze Synaj rozmawiał z Bogiem. Symbol kultu bogactwa, mamony

Cyfry symboliczne:

3 – Święta Trójca; trzech aniołowie towarzyszą Bogu, który objawia się Abrahamowi

4 – liczba pełni i całości (np. cztery krańce świata, cztery rzeki raju)

6 – niedoskonałość, grzech; 666 – szatan

7 – doskonałość i pełnia (np. siedem dni tworzenia świata)

40 – pokuta, kara (np. czterdzieści lat wędrówki do Ziemi Obiecanej, czterdzieści dni Jezusa na pustyni)

WYBRANE MOTYWY BIBLIJNE

Stary Testament	raj (rajski ogród – Eden), wygnanie z raju, Hiob, oblubieniec i oblubienica (z Pieśni nad Pieśniami), vanitas vanitatum (z Księgi Koheleeta), walka Dawida z Goliatem
Nowy Testament	Sąd Ostateczny, piekło, niebo i czyściec, kuszenie Chrystusa przez szatana, Chrystus cierpiący za ludzkość

ZNACZENIE BIBLII DAWNIEJ I DZIŚ

Do Biblii sięgano we wszystkich epokach i w wielu dziedzinach życia – w polityce, ekonomii, prawie, naukach ścisłych, ale głównie w literaturze, muzyce, malarstwie, rzeźbie, architekturze, filmie. Biblia ma inne znaczenie dla człowieka wierzącego, a inne dla niewierzącego. Inaczej też Pismo Święte będą analizować przedstawiciele różnych nauk: filozof, etyk, historyk, archeolog, a jeszcze inaczej spojrzysz na biblijne księgi badacz literatury. Wszyscy jednak na co dzień spotykają się z symbolami, alegoriami i motywami zaczerpniętymi z Biblii. Pochodzi z niej także wiele **gatunków literackich**.

Z Biblii pochodzi wiele używanych dziś związków frazeologicznych, np.:

- **hiobowa wieść** – straszna, przerażająca wiadomość,
- **pocieszyciel Hioba** – ktoś, kto pocieszając, zwiększa jeszcze przygnębienie dotkniętego nieszczęściem,
- **kainowa zbrodnia** – bratobójstwo,
- **salomonowy wyrok** – mądry, sprawiedliwy wyrok,
- **umywanie rąk** – uciekanie przed odpowiedzialnością,
- **od Annasza do Kajfasza** – odsyłanie od drzwi do drzwi,
- **wizja apokaliptyczna** – wizja zagłady, końca świata, Sądu Ostatecznego.

NAWIĄZANIA DO BIBLII W LITERATURZE

Literatura polska i obca	
Średniowiecze – Bogurodzica; Lament świętokrzyski (Żale Matki Boskiej pod krzyżem, Dante Alighieri, Boska Komedia	
Renesans - Jan Kochanowski, Czego chcesz od nas, Panie, Sen, Psalterz Dawidów	
Barok – Mikołaj Sęp Szarzyński, Rytmu abo wiersze polskie; Piotr Skarga, Kazania sejmowe; Daniel Naborowski, Krótkość żywota; John Milton, Raj utracony	
Oświecenie – Franciszek Karpiński, Pieśń o narodzeniu Pańskim (Bóg się rodzi), Kiedy ranne wstają zorze, Pieśń wieczorna	
Romantyzm – Adam Mickiewicz, Dziady, Księgi narodu i pielgrzymstwa polskiego; Juliusz Słowacki, Balladyna, Anelli, Hymn (Smutno mi, Boże); Cyprian Kamil Norwid, Fortepian Szopena; Johann Wolfgang Goethe, Faust	
Pozytywizm – Fiodor Dostojewski, Zbrodnia i kara; Henryk Sienkiewicz, Quo vadis	
Młoda Polska – Jan Kasprówic, Hymny;	
Dwudziestolecie międzywojenne – Bruno Schulz, Sklepy cynamonowe; Bolesław Leśmian, Urszula Kochanowska; Franz Kafka, Proces; Michaił Bułhakow, Mistrz i Małgorzata	
Wojna i okupacja – Krzysztof Kamil Baczyński, Pokolenie, Hanna Krall Zdążyć przed Panem Bogiem	
Współczesność – Gustaw Herling-Grudziński, Wieża, Wisława Szymborska, Żona Lota, Na wieży Babel; Czesław Miłosz, Piosenka o końcu świata, Który skrzywdziłeś; Tadeusz Konwicki, Mała apokalipsa; Anna Kamieńska Hiob i młodzienc; Zbigniew Herbert, Domysły na temat Barabasa, Modlitwa Pana Cogito, U wrót doliny, Umberto Eco, Imię róży	

NAWIĄZANIA DO BIBLII W SZTUCE

Sztuki plastyczne	Leonardo da Vinci, Ostatnia Wieczerza, Św. Jan Chrzyciel, Zwiastowanie Michał Anioł, Zdjęcie z krzyża, Mojżesz, Pieta, Dawid Rafaël, Adam i Ewa, Tycjan, Wniebowzięcie, Dawid i Goliat, Złożenie do grobu, Adam i Ewa Tintoretto, Ukrzyżowanie, Chrystus przed Piłatem, Ostatnia Wieczerza Rogier van der Weyden, Zdjęcie z krzyża, Hieronim Bosch, Tysiącletnie królestwo, św. Jan na Patmos
-------------------	---

	<p>Albrecht Dürer, Czterech jeźdźców Apokalipsy, Apostołowie Jan i Piotr Pieter Bruegel starszy, Przypowieść o ślepcach, Wieża Babel El Greco, Święta Trójca, Chrystus na krzyżu, Chrystus wypędza kupców ze świątyn Caravaggio, Abraham ofiarowuje Izaaka, Nawrócenie św. Pawła, Wieczerza w Emaus, Peter Paul Rubens, Sąd Ostateczny, Pokłon Trzech Króli, Zdjęcie z krzyża Rembrandt Harmensz van Rijn, Ofiara Abrahama, Syn marnotrawny, Marc Chagall, Kain zabija Abla, Ukrzyżowanie Stanisław Wyspiański, Stań się! (witraż) Duda-Gracz, Babel II Igor Mitoraj, drzwi kościoła Jezuitów (Warszawa)</p>
Muzyka	<p>Karol Szymanowski, Stabat Mater Krzysztof Penderecki, Dies irae Henryk Mikołaj Górecki, Genesis Jacek Wójcicki, Czterej jeźdźcy Apokalipsy Jacek Karczmarski, Dzieci Hioba, Wygnanie z raju Stanisław Soyka, Tolerancja</p>
Film	<p>Czas Apokalipsy, reż. Francis Ford Coppola, 1979 Poszukiwacze zaginionej arki, reż. Steven Spielberg, 1980 Imię róży, reż. Jean-Jacques Annaud, 1986 Ostatnie kuszenie Chrystusa, reż. Martin Scorsese, 1988 Pasja, reż. Mel Gibson, 2004 Dekalog, reż. Krzysztof Kieślowski, 1987–1988</p>

STYLIZACJA BIBLIJNA

Stylizacja biblijna to świadome ukształtowanie wypowiedzi na wzór stylu występującego w Biblii. Zabieg ten może polegać na:

- naśladowaniu ukształtowania językowego Biblii,
- wykorzystywaniu występujących w Biblii motywów i toposów (np. krzyż, cierniowa korona, krzak gorejący, potop, szatan, Adam i Ewa, Hiob, jeźdźcy Apokalipsy),
- kształtowaniu opisywanych zdarzeń na wzór treści biblijnych (np. powrót syna marnotrawnego),² kształtowaniu wypowiedzi na wzór gatunków biblijnych (np. przypowieści lub psalmu).

FUNKCJE STYLIZACJI BIBLIJNEJ

Ten rodzaj stylizacji służy:

- podkreśleniu wagi wypowiedzi,
- uzyskaniu nastroju powagi i podniosłości,
- mityzacji świata przedstawionego,
- kreowaniu osoby mówiącej lub bohatera na proroka, mędrca.

Epoki, w których twórcy szczególnie chętnie korzystali ze stylizacji biblijnej, to romantyzm i Młoda Polska.